

A mester árnyékában – Ádám Jenő élete, munkássága és egyházzenei kompozíciói

Vannak híres emberek, akiknek neve széles körben ismert. Azonban éltek és élnek közöttünk olyanok, akik folyamatos, alázatos munkával, örökké dolgozó, cselekvő motorként értéket teremtenek nem csupán a tudományok, a művészetek területén, hanem embertársi kapcsolataikban is. Isten ajándékának tekinthetjük az ilyen embert. Bizonyos vagyok abban, hogy életüket mélységes hit vezérli, és örömeiket a szolgálatban találják meg.

Tanulmányomban Ádám Jenő munkásságát, valamint a református gyülekezeti énekek dallamát feldolgozó egyházzenei kompozícióit mutatom be. Kodály Zoltán neve mellett az övé elhalványul, pedig a zenepedagógia területén igen jelentős értéket teremtett: a mester elveit ő ültette gyakorlatba, több évtizedes, szorgalmas munkával, nemzedékek zenei oktatását segítve. Egyházzenei művei által a gyülekezeti énekkarok repertoárja gazdagodott.

Jelen írásom Adorjáni Zoltán professzor köszöntésére készült. Isten gazdag áldását kérem életére és fáradhatatlan tevékenységére.

1. Ádám Jenő (1896–1982) élete és munkássága

Zenetanárként úgy értékelem, hogy Ádám Jenő életművének legfontosabb megvalósítása a *Módszeres énektanítás a relatív szolmizáció alapján* című pedagógiai munka, melyet Kodály Zoltán ösztönzésére készített el, és amely alapját képezte a később *Kodály-módszer* néven ismertté vált ének-zene oktatási módszernek. A megvalósítást szorgalmas tanulás és szerteágazó zenei tevékenység előzte meg.¹

Szigetszentmiklóson született, szerény falusi környezetből indult. A család óhaja az volt, hogy tanítói hivatást válasszon. 1915-ben, a tanítóképző elvégzése

¹ Az életrajzi adatok forrása: Székely Miklós: *Ádám Jenő élete és munkássága*. Püski Kiadó, Budapest 2000.

után elkezdte a pedagógusi munkát, ugyanakkor beiratkozott a tanárképzőbe is a magyar, német, történelem és földrajz szakra. A zene iránti fokozódó érdeklődése is kirajzolódott: hegedült, zongorázott, orgonált és komponált. Tanulmányait 1916-ban megszakította, mert bevonult katonának, majd fogságba esett, és Szibériába vitték. Négy évig volt távol hazájától, de a mostoha körülmények ellenére értékes munkát végzett. Megtanulta az orosz nyelvet, zenekart és kórust szervezett, operettet tanított be, zenetörténeti előadásokat tartott, Tatartszkon zeneiskolát alapított, a petropavlovszki színházban zongoristaként tevékenykedett, hangszereket készített.²

Hazatérte után, 1920-ban újra tanítani kezdett, és beiratkozott Kodály zeneszerzés osztályába a Zeneakadémiára. Kodály hatása alá került, majd egy életen keresztül tisztelettel, figyelemmel követte példáját, útmutatását. Az iskolai énektanítás ügyének előmozdításáért szoros munkaviszony alakul ki közöttük.

Ádám Jenő pedagógusi pályája az alsófokú oktatástól a művészképzésig, az iskolai népoktatói tevékenységtől a zeneakadémiai tanítás módszertanának megújításáig ívelt. 1930-tól oktatott a Zeneakadémián: szolfézszt, népzénét, énekgyakorlatot tanított és kórust vezetett. Az operatanszak és az énekfőtan szak vezetője volt. A nevelés problémáival való viaskodás miatt ekkor kevesebb ideje jutott komponálásra, vezénylésre. Kodály bevonta őt nagy tervének megvalósításába, amely a zenei analfabetizmus felszámolását tűzte ki célul a relatív szolmizáció bevezetésével. Ádám akkor már ismerte Fritz Jöde³ relatív szolmizáción alapuló szolfézsztanítási módszerét, Berlinben előadásait is hallgatta, és ő maga is alkalmazta azt a gyakorlatban. Az 1930-as években tanfolyamokon ismertette Ádám a módszert, amit Magyarországon ő maga dolgozott ki, és „magyar módszernek” nevezett. Kodálllyal mindvégig konzultált, ötleteket kapott tőle, de Kodály maga nem volt a didaktika embere. Kodály a tanítás zenei anyagát készítette el: Kerényi Györggyel összeállították az *Iskolai Énekgyűjteményt*, megírta a *333 olvasógyakorlat* füzetét, az *Ötfokú zene* négy füzetét, valamint a biciniumokat és triciniumokat tartalmazó köteteket.⁴ Mindehhez Ádám Jenő készítette el az összefoglaló,

² Berecz Ottó fogolytársával zongorát és harmóniumot készített.

³ Fritz Jöde (1887–1970) német zenepedagógus, az ifjúság zenei neveléséért harcolt.

⁴ A felsorolt kötetekről, valamint Kodály zenei nevelési elveiről, koncepciójáról a következő szakirodalomban olvashatunk: Szőnyi Erzsébet: *Kodály Zoltán nevelési eszméi*. Tankönyvkiadó, Budapest 1948.; Szenik Ilona: A Kodály-módszer. In: *Művelődés* (1971/7), 42–46.; Szenik Ilona: A zenei nevelés koncepciója. In: *Korunk* (1982/12), 960–962.; Erős Istvánné: Kodály-

irányító vezérfonalat a pedagógusok számára, amelynek segítségével fokról fokra bevezethetővé vált a relatív szolmizáció. A mű 1943 húsvétjára készült el, címe: *Módszeres énektanítás a relatív szolmizáció alapján*.⁵ Írt hozzá gyakorlati segédkönyvet is, nyolc Szó – mi füzetet,⁶ amellyel az általános iskolai énektanítást segítette. A módszertani könyv alapján készítette el Ádám Jenő az 1–8. osztályos *Énekeskönyvet*, amely mai napig a magyarországi ének-zene tankönyvek alapjául szolgál. Ungár Istvánné zenepedagógus véleménye szerint ez arra volt hivatva, hogy a „pentatónián alapuló magyar zenei anyanyelvre alapozva a relatív szolmizáció segítségével juttassa el az általános iskolás gyermekeket a zenei írás-olvasás, elsősorban pedig az énekes kottaolvasás készségének elsajátításához.”⁷

A felsőfokú énekművész képzés számára Ádám 12 kötetes válogatást készített *A dal mesterei* címmel. A mintegy 500 egyszólamú dal, amely zongorakísérettel jelent meg a gyűjteményben, felölelte a korai olasz szerzők műveitől a 19. század végéig valamennyi dalszerző válogatott anyagát. A dalok eredeti nyelven (olasz, francia, német, angol nyelven) és magyar fordításban jelentek meg. A jól átgondolt pedagógiai anyag jellemzői: fokozatosság, alapos stílusismertetés, pontos előadási utasítások, kapcsolódási lehetőség az európai zenekultúrához. Ezzel a pedagógiai munkával is hozzájárult Ádám Jenő a zenei nevelés gyakorlati anyagának gazdagításához, és kézzelfoghatóvá tette a kodályi elképzelést. A „magyar módszer” a magyar zenekultúra létrehozásáért született, olyan nemzetnevelő program, amely a magyar népdalkincs megőrzésére, a kóruskultúra megalapozására, a közönség, a művelt, teljes ember nevelésére törekszik.

Ádám Jenő pedagógusi pályája 1959-ben hirtelen megszakadt, mert az akkori hivatalos vezetés nyugdíjba helyezte, elhallgattatta őt. Ekkor indult el külföldre,

módszer, Kodály-koncepció, Kodály-filozófia. In: Dombi Józsefné (szerk.): *Zenei konferenciák előadásai–tanulmánykötet*, Szegedi Egyetem, Szeged 2003, 8–11.

⁵ Ádám Jenő: *Módszeres énektanítás a relatív szolmizáció alapján*. Egyetemi Nyomda, Budapest 1943.

⁶ Az I–VI. kötet kiadási éve 1943, míg a VII–VIII. köteté 1946.

⁷ Ungár Istvánné Orosz Györgyike: Gondolatok az ezredforduló alsó tagozatos ének-zene tankönyveiről, In: *Ének-zene-nevelés* (2004), 80–81.

ahol a zenetanítás magyar módszerét világhírűvé tette.⁸ Rádió-előadásaival⁹ is nevelt: hozzájárult a magyar népdal, a népzene széles körű megismertetéséhez, a zenei alapfogalmak magyarázata révén a zenei műveltség megalapozásához. Megállapíthatjuk tehát, hogy beteljesítette szülei óhaját: egész életét a pedagógiának szentelte. Néptanítói hivatását saját hazájában, de országhatáron túl is kamatoztatta.¹⁰

A karvezetés és zeneszerzés, mely oly fontosnak ígérkezett karrierje elején, háttérbe szorult. Bár 1925-ben, amikor hirtelen be kellett ugrania Lichtenberg Emil¹¹ helyett Joseph Haydn *Évszakok* című oratóriumának dirigálásába, ígéretes karrier csillant fel előtte. Eredetileg csupán a mű betanítását bízták rá, de végül vezényelnie kellett az előadást is. Az átütő siker nyomán számos más előadás vezénylésére is felkérték: Händel, Bach, Liszt, Berlioz, Kodály oratórikus műveit vezényelte.¹² Máté János egyházzeneész visszaemlékező cikkében így fogalmaz: „*Ha egy szóval akarom megragadni előadásainak lényegét, azt kell mondanom: élet volt a legegyszerűbb dallam megformálásában is, nem törődve a megszokásokkal, minden alkalommal újból kelt életre a halott kottakép.*”¹³ Ádám ösztönös karmesteri előadóképességét Svájcban, 1933-ban, Felix Weingartner (1863–1942) mesterkurzusán tökéletesítette. Felismerte, hogy az akkori magyar zenei életből hiányzott az oratóriumok megismertetése. Ezt kívánta pótolni karmesteri tevékenysége által.

2. Egyházzenei kompozíciók

Ádám Jenő zeneszerzői képességei már felsőfokú zenei tanulmányait megelőzően megmutatkoztak. Korai művei közül megemlíthető a kétszólamú, orgonakíséretes, latin nyelvű mise, melyet 12 éves korában írt. A közvetlen példát, a

⁸ Mintegy 16 évig járta a világot, 42 városban, Észak- és Dél-Amerikában, a zenetanítás magyar módszerét alkalmazva tevékenykedett, megkereste és zenével nevelte, erősítette a külföldre szakadt magyarokat.

⁹ 1939-től kezdődően, rádió-előadások keretében zenei, népzenei kérdéseket tisztáz a hallgatóság előtt.

¹⁰ Díjak, kitüntetések: Érdemes Művész (1955), Kossuth-díj (1957).

¹¹ Lichtenberg Emil (1874–1944) karmester és zeneíró. 1902-től a budapesti Operaház korrepetitora, 1907–1925 között karmestere.

¹² *Eszter, Saul, János-passió, Magnificat, Dettingeni Te Deum, Sándor ünnepe, Krisztus gyermekora, Székelyfő.*

¹³ Az idézet Székely Miklós könyvében jelent meg nyomtatásban. Ez alapján közlöm: Székely: *Ádám Jenő élete és munkássága*, 55.

meghatározó iránymutatást azonban Kodály zeneszerzés-tanári működése jelentette számára.¹⁴

Ádám Jenő életművének elemzői¹⁵ két alkotói periódust különítenek el. Az első, lendületesen kibontakozó, meredeken felfelé ívelő, pályakezdő szakasz, amely közvetlenül a Kodálynál végzett tanulmányokat követő évektől, tehát 1925-től a II. világháború kitöréséig tart. Ebben a periódusban születnek az első kamaraművek, zenekari művek, színpadi művek.¹⁶ A második alkotói periódusban a vokális művek kerülnek előtérbe: elsősorban kórusművek születnek, népdalfeldolgozások és népzenei ihletésű művek. A művek megszületését befolyásolja egyre hangsúlyosabbá váló pedagógiai munkássága. Korai stílusára nagy hatással van a népzene, valamint Kodály komponisztikája, de egyéni stílusának jegyei is kirajzolódnak: előtérbe kerül a szép, ívelő dallamformálás. Nagyobb szabású hangszeres- és vokális műveire¹⁷ Wagner és Brahms, a későromantika két kimagasló képviselőjének dallamformáló és harmóniai kifejezési módja hat.¹⁸

A protestáns egyházi énekfeldolgozások jól beilleszkednek Ádám zeneszerzői munkásságába.¹⁹ A gyülekezeti kórusoknak szánt zenei anyag igen változatos. A feldolgozott dallamok részben a reformáció korában keletkeztek, részben később.²⁰ Van közöttük genfi zsoltárdallam: 8. zsoltár, 77. zsoltár, 134. zsoltár; de

¹⁴ Kodály magyar zeneélet-megújító tervében fontos építőkövekként szerepeltek tanítványai. Ádám Jenő mellett meg kell említenünk Farkas Ferenc, Veress Sándor, Gárdonyi Zoltán, Járdányi Pál, Vass Lajos, Bárdos Lajos zeneszerzők tevékenységét.

¹⁵ Székely Miklós, Berlász Melinda, Berkesi Sándor.

¹⁶ A kamaraművek közül jelentős sikert aratott az *I. vonósnégyes* és a *II. vonósnégyes*; a zenekari művek közül kiemelkedik a *Dominica szvit*; az 1930-as években mutatják be *Magyar Karácsony* című daljátékát, melyet a zeneszerző maga tanít be az Operaházban, és a *Mária Veronika* misztériumjátékot.

¹⁷ Pl. *Ábel siratása* című requiem.

¹⁸ Ismert az említetteken kívül *Ez a mi földünk* (1923) című daljátéka; *Panasz és ünnepség* (1941) című, énekhangra és zenekarra komponált műve; a *Variációk zenekarra* (1947) és *Európa* (1939) című zenekari műve; a kórusra és zenekarra komponált *Lacrima Sonata* (1927) és az *Ember az úton* (1945) című művek; az 1926-ban komponált *Gordonka-zongora szonáta*; *Két szál pünkösdrózsa* (1948) két énekhangra és népi zenekarra; *Arany János dalai* (1951), valamint színpadi kísérőzenéi és filmzenei kompozíciói.

¹⁹ Az elemzett zeneműveket a következő kötetekben lehet megtalálni: *Egyházzenei vezérfonal – II. Kórusgyűjtemény*. A Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest 1969. *Magyar Zsoltárok – Genfi zsoltárok magyar szerzők feldolgozásában*. A Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest 1979.

²⁰ Az énekekre vonatkozó adatok forrása: Dobszay László: *A magyar népének I.* Veszprémi Egyetem kiadása, Veszprém 1995.

feldolgozott értékes dicséret dallamokat is. Ez utóbbi dallamok eredetére vonatkozó adatokat az alábbiakban közlöm, mert jelzésértékű az, hogy az egyházzenei örökségből mit emel ki feldolgozás céljával.

Legkorábbi a feldolgozott dicséret dallamok közül a középkorban dokumentált *Krisztus feltámadott* kezdetű ének. Az első magyar nyelvű kancióként számontartott húsvéti ének már az ezredforduló táján ismert volt Európában, latin nyelven *Christus surrexit*, német nyelven *Christ ist erstanden* kezdetű szöveggel. A Zsigmond kori töredékben²¹ lap tetejére jegyezve található az ének szövege magyar, német, cseh és lengyel nyelven. Az ének korát bizonyítja az a tény is, hogy Telegdi Miklós egyik prédikációs könyvében²² a régi énekek közé sorolva találjuk a darabot.

Az egyházzenei örökség legjavához tartozik Huszár Gál éneke a Szentlélekhez, melynek kezdősora a református énekeskönyv szerint: *Könyörögjünk az Istennek Szentlelkének*. Dallamának első feljegyzése a Cantus Catholici (1651) gyűjteményben található.²³ Az ének a 16. század óta folyamatosan megtalálható a református énekeskönyvekben.

A reformáció első évtizedeiben született a *Már elmégyek az örömbé* kezdetű halottas ének szövege. Református, evangélikus, katolikus és unitárius énekeskönyvekben egyaránt megtalálható. Több dallamváltozata közül Ádám Jenő a debreceni halottas énekeskönyv (1791) által közölt dallamot dolgozza fel.²⁴

Szintén halottas szöveggel terjedt el a református vidékeken, különösen Kolozs megyében, a *Krisztus én életemnek* kezdetű, ismeretlen eredetű, latin–magyar keresztúti ének. Csomasz Tóth Kálmán himnológus szerint egy gyászistentiszteleti rendet tartalmazó nyomtatványban jelent meg legelőször. Így került be a halottas énekrepertoárba.²⁵

Az *Ó, áldott Szentlélek* kezdetű ének dallamát először a Cantus Catholici gyűjtemény közölte. Bekerült Kájoni Cantionale gyűjteményébe is (1676). A 18. század óta a református énekeskönyvekben az eredeti dallam kissé megváltozott formája vált állandóvá. Ezt dolgozza fel Ádám Jenő. Ökumenikus szempontból is

²¹ 1437–1440 között készült a Szepességben.

²² 1577–1580 között nyomtatja ki prédikációs könyveit.

²³ Dobszay László: *A magyar népének I*, 91.

²⁴ Uo. 123.

²⁵ Csomasz Tóth Kálmán: *A református gyülekezeti éneklés*. Református Egyetemes Konvent, Budapest 1950, 383.

kiemelhető ez a darab, mert református, evangélikus és unitárius gyűjteményekben is olvasható.²⁶

A Jövel, Szentlélek Úr Isten, töltsd be szíveinket épen kezdetű ének szövege egy latin pünkösd-i antifóna alapján készült Luther-ének. Korai lejegyzése az Eperjesi-graduálban látható. A református és evangélikus énekeskönyvek egyaránt közlik. Dallama módosult az évszázadok során. Ádám feldolgozása az 1774-es debreceni énekeskönyv változatát használja.²⁷

A Feltámadt a mi életünk kezdetű ének 16. századi, ökumenikus jellegű darab. Dallama a cseh-morva testvérek énekeskönyvéből ismert, de szerepel a Vitorisz tabulatúrában is (1680). Megtalálható a római katolikus, evangélikus és református énekeskönyvekben. A hozzá kapcsolt húsvéti szöveget Pécseli Király Imre írta.²⁸

Végül, de nem utolsósorban említem a Szent Bernátnak tulajdonított középkori éneket. Ádám Jenő a református énekeskönyvbeli változatát dolgozza fel, *Jézus világ megváltója* kezdetű szöveggel. Ezt az éneket több felekezet is közli ének-tárában: legkorábban a Cantus Catholiciben (1651) olvasható latin és magyar nyelven, de megtalálható evangélikus, baptista, református énekeskönyvekben is. Az évszázadok során több változata keletkezett. Dallama és szövege egyaránt variálódott.²⁹

Az előadói apparátust tekintve az egyházi énekdallamokat feldolgozó kórusművek mindegyike háromszólamú vegyes karra készült. Ádám jól látta, hogy a gyülekezeti énekkarokban nagyobb számban képviseltetik magukat a nők, mint a férfiak. Így két női szólam és egy férfi szólam számára készülnek a kompozíciók. Többségében strofikus feldolgozásúak a művek: minden versszak azonos zenei anyaggal társul. Csupán két ének feldolgozása végigkomponált: a 8. és 77. genfi zsoltár dallama. Ezekben a művekben változatos, a szöveghez szorosabban kapcsolódó feldolgozás látható.

²⁶ Dobszay László: *A magyar népének I*, 128.

²⁷ Uo. 142.

²⁸ Uo. 144.

²⁹ Uo. 156.

2.1. Strofikus feldolgozások

A strofikus feldolgozású kompozíciók esetében Ádám Jenő homofon szerkesztési módot alkalmaz: egyetlen, az egyházi ének dallamát tartalmazó szólamot helyez el előtérbe, míg a többi szólam ennek harmóniai kíséretére szorítkozik. A szólamok többnyire azonos ritmusban mozognak, ritkán értékfelező melizmatikus elemet találunk, de a zene vezérlőelve a dallam és az azt alátámasztó harmóniák. Kivételesen egy-két ütemnyi polifon szerkesztésű rész ékelődik be az egyhangú homofon szerkesztésű zenei szövetbe. Ilyen példa látható a *Könyörögjünk az Isten, Szentlelkének* kezdetű mű negyedik dallamsorának indításakor, ahol a szopránban hangzó dallamot két időegységgel később induló mély szólamok követik. Hasonló megoldást találunk a *Jézus, világ megváltója* kezdetű kórusmű ötödik verssorának kezdetén, ahol a hangsúlyos ütemrészen induló dallamot egy mérőütéssel korábban induló kíséret előzi meg. Ugyanebben a műben a nyolcadhangértékekkel induló fő szólamot negyedhangértékekkel induló mély szólamok kísérik.³⁰ Ez a polimetria érzetét kelti, mert a fő szólam érezhetően hármasszerű, míg a vele egyidőben megszólaló kísérő szólamok kettes lüktetéscsoportokban haladnak. Hasonlóan augmentált hangértékkel induló kísérőszólamokat találunk, de a polimetria érzete nélkül, a *Könyörögjünk az Istennek*, a *Krisztus én életemnek* kezdetű énekek, valamint a *134. genfi zsoltár* dallamának kísérő szólamaiban. Az egyenletes lüktetést sugallják ezek a sorkezdetek, látszólag más hasznuk nincs, mert csupán a versszak első sorának indításakor jelennek meg.

A strofikus feldolgozású művek között szerepel két húsvéti ének. Mindkettő esetében kivételesen megformált dallamrész hordozza az ujjongó *Alleluja* szöveget. A *Krisztus feltámadott* kezdetű kanció feldolgozásának kezdeti ütemeiben azonos hangmagasságon énekelt, hangsúllyal kiemelt, hosszú hangokon szólal meg az *Alleluja* felkiáltás, miközben a szoprán és bariton szólamban megjelenő fő dallam unisonója az ének gyülekezetszerű bemutatását tükrözi. A mű során még három alkalommal találkozunk az *Alleluja* szöveget hordozó zenei motívummal, de hosszú hangok helyett *ti-ti tá tá* ritmussal bemutatva, és a harmóniákhoz

³⁰ A *Jézus, világ megváltója* és az *Engem így nagy szeretetből* szövegrészek belső ritmikája sugallhatta a két hosszú, négy rövid, két hosszú hangból álló ritmusszerkezetet, mely a kísérőszólamokban látható.

igazodó hangmagasságon megszólaltatva.³¹ A *Feltámadt a mi életünk* kezdetű húsvéti ének esetében még kiemeltebb zenei megfogalmazással társul az *Alleluja* felkiáltás. A kórusművet bevezető, dallamilag szépen megformált, 3/4-es metrumban mozgó, 6 ütemes zenei frázis hordozza az örömujjongás szavát, mely egyetlen szólamban, a basszusban hangzik fel. Oly jól megformált dallam ez, hogy később a fő dallam kísérőszólamaként is megállja a helyét, második felhangzásakor. Harmadszorra a zenemű zárórészében találkozunk a dallammal, de ekkor mindhárom szólam *Alleluját* énekel, összefonódó, szép harmóniakat formálva.

A strofikus feldolgozású művek vizsgálatakor feltűnik, hogy nem az akkordikus felépítés az elsődleges, hanem a szólamok lineáris kibontása.³² Jól énekelhető, szép dallamok fedezhetők fel a kísérő szólamokban is.

Dinamikai szempontból vizsgálva az anyagot megállapítható, hogy Ádám Jenő gondot fordít a hangerő pontos rögzítésére. A tempó megjelölésére többnyire magyar kifejezéseket használ, melyek nemcsak az előadás gyorsaságát, hanem annak karakterét is rögzítik.³³ Aprólékosan kidolgozza tehát a műveket, nem hagy semmit a véletlenre.

2.2. Végigkomponált művek

Amikor a zeneszerző minden strófát új zenei megfogalmazásban tár elénk, végigkomponált műről beszélünk. Ilyen esetben a versszakok szövegtartalma érezhetően kapcsolatban van a kompozíció zenei megfogalmazásával. A hangneme, a metrum, a tempó, a dinamika megválasztása, a fő dallam elhelyezése a különböző szólamokban nem egységes, hanem változatosságával az ének különböző versszakainak szövegtartalmát szolgálja, elősegíti annak kiemelését, értelmezését.

Ádám Jenő 8. genfi zsoltárt feldolgozó műve háromszólamú vegyes kari mű, csak a záróütemekben teljesedik ki négy szólamra. Szerkezeti szempontból három egységre tagolható. Ezek közül az első, mely a genfi zsoltár első és harmadik

³¹ Ádám Jenő ebben a műben a fő dallamot egyik szólamból másik szólamba költözteti, ahogyan a dallam rajza, hangterjedelme sugallja a magasabb vagy mélyebb szólamban való kényelmes megszólaltatást.

³² Gyakoriak a párhuzamos terc- és szextmenetek, a kvinthiányos hármas vagy négyes hangzatok.

³³ Rendkívül kifejező jelzések: *Bizakodva, reménységgel; Ujjongva; Széles örömmel; Boldog örömmel; Csendes bensőséggel; Gyengéd mozgással.*

versszakát dolgozza fel, a teremtmő, felséges, kegyes Isten magasztalását tartalmazza, *Andante maestoso* tempóban bemutatott zenei anyaggal. A második feldolgozási részben, a genfi zsoltár negyedik és ötödik versszakában Isten teremtménye, az ember kerül a középpontba. A tempó ekkor izgatottabbá válik: *Piu agitato*, majd *Mosso* tempójelzések követik egymást.³⁴ A záró harmadik rész, visszatér az eredeti tempóhoz, tartalmilag világossá válik, hogy Isten minden teremtményen úrrá tette az embert, ezért feladatunk az ő csodálatos nevét magasztalni.

A genfi zsoltárdallamok nincsenek ütemekbe zárva, így természetes, hogy Ádám Jenő kompozíciójában folyamatos ütemváltozás látható. A dór dallam feldolgozása a d-moll hangnem kereteiben történik.³⁵ A polifon szerkesztésű első feldolgozási rész zenei szövetében a fő dallam plasztikusan halad egyik szólamból a másikba, minden mesterkéltég nélkül, a szöveg mondanivalójának karaktere szerint. Két vagy egy időegységnyi távolságra, alsó terc vagy kvárt hangközre induló, szabad imitáció látható a szólambelépések többségénél. Általában a témafej hangközeinek pontos imitálása után az imitáló szólamban szereplő dallam csak hasonlít a vezérdallamhoz. A második, *Piu agitato* tempóban induló feldolgozási részben a homofon szerkesztési mód dominál. A téma egyetlen szólamban, az altban indul (24. ütem), a többi szólam a második szövegsortól kapcsolódik be (27. ütem). A *Mosso* tempójú résznél (35. ütem) viszont a szoprán indít, majd egy ütemnyi távolságra szabad imitációval követi őt az alt, végül (a 38. ütemtől) homofón együtthangzással halad mind a három szólam. A harmadik, a zárórész szintén szabad imitációval kezdődik: az alt szólamban induló zsoltárdallamot (44. ütem) két időegységgel később a szoprán szabadon imitálja, majd a 47. ütemtől kezdődően a tenorba helyezett fő dallamot oktávval mélyebben a basszus is megerősíti. A mű csúcspontján, az 51–55 ütemben, a „Valamit e világra teremtel, mindeneket lába alá vetél” szövegrésznél erőteljes harmóniák, majd fortissimo hangerővel és kihangsúlyozott hangokkal, az összes szólam unisonója hangzik fel, jelezvén az egyértelmű igazságot. További fokozásként az alt és bariton szólamban újra felhangzó zsoltárdallam indítás fölött (56. ütem), a magas regiszterben, a szoprán hosszan kitartott hangokkal, fokozatosan növekvő hangerővel halad a zárás felé, ahol unisono dallamrész, majd dúr terces, fokozott hangerejű zárás következik.

³⁴ *Piu agitato* (kissé nyugtalanul), *Mosso* (élénkebben), *quasi recitativo* (beszédszerűen).

³⁵ A dór módusra jellemző nagy szext hangtávolság alkalmi módosításként jelenik meg.

Ádám Jenő másik végigkomponált műve, a 77. genfi zsoltár feldolgozásában a tizenegy versszakból csupán hetet használ fel.³⁶ A fő dallam helyét a szólamokban többnyire versszakonként váltja. Előjegyzés nincs megjelölve a műben, csupán alkalmi módosítások jelzik a hangnemváltozásokat. A modális dallamú zsoltárt előbb *d-dórban*, majd tiszta kvintenként egyre távolódó móduszbán: *á, é és h-dórban* mutatja be a zeneszerző. A hatodik versszak zárása után, a generálpauzát követően, egyetlen versszak dallamsorai vezetnek vissza, kvintenként ellentétes irányban haladva, a kiinduló *D-dúrba*, mintegy boltíves formát rajzolva, hangnemi tekintetben.

A mű polifon szerkesztésű. *Andante sostenuto* tempóban indul, a zsoltárdallamot bemutató alt szólammal. Egyetlen szólam énekel, mert a zsoltár imádkozó, panaszkodó ember szavait tolmácsolja. Az előadói apparátus fokozatosan gazdagodik a szoprán, majd a férfi szólam csatlakozásával. A második, majd a harmadik szólam indulása szöveg nélküli, „A” hangzón megszólaltatott ellenpontozó dallam. Csak később jelenik meg a zsoltár dallamíveinek imitációja, amikor „*az Isten rettent engem*” szövegrészhez érkezünk. Az imitáló szólam belépése általában két időegységnyi távolságra történik, változó nagyságú hangközre. A dallamívek hangközlépéseit szabadon követi az imitáló szólam, mert így a harmónia is megfelelően alakul. A harmadik versszak kezdetétől, a „*Szemeimet nyitva tartod*” szövegrésztől, fokozódó feszültséget sugároz a mű: a genfi zsoltár ritmusa megváltozik, hangértékek rövidülnek, szinkópa, nyújtott és éles ritmus teszi változatossá a korábban negyed és nyolcad értékekben mozgó ritmust; a fő dallamot imitáló szólamok terc, vagy szext párhuzamba kapcsolódva egyre erőteljesebben uralják a hangzást; a dinamika fokozódik, hangsúlyok emelik ki a kulcsfontosságú szavakat (pl. „Az ő nagy haragjába”); a tempó gyorsul, *mosso*, később *allegro agitato*, majd *stringendo* jelzés tükrözi a változást. A hatodik versszakban a szoprán és a férfiak szólama már fortissimo hangerővel, unisonóban kérdezi: „*Teljességgel elfogyott-e? Hozzánk való nagy kegyelme?*”, majd mindhárom szólamban megjelenik egy lehajló dallamívű trichord motívum fokról fokra emelkedő, szekvenciális ismétlése, mellyel „*Az életem odavagyton immáron!*” megállapítást hangsúlyozza a mű. A zenei fokozás *Largamente* tempójú, nagy hangerejű, unisono részbe torkollik: „*Isten*

³⁶ Az 1948-ban Budapesten kiadott énekeskönyv 11 versszakot közöl (negyedik versszak kimarad), ám az 1996-ban kiadott énekeskönyv csupán 4 versszakot (1, 2, 3 és 8). Ádám Jenő a következő versszakokat dolgozza fel: 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8.

nem nyújtja segedelmét!”, majd a generálpauzánál hirtelen megállás következik. A visszatérés a mű eredeti tempójában, nagyon halk dinamikával, múltra visszatekintő, bensőséges hangulatban történik, hisz Isten csodálatos tetteire emlékezik a zsoltáíró. Ezt követően az *Andante maestoso* tempójú zárórész homofon együtthangzásban csillantja fel még egyszer a genfi zsoltár dallamának motívumait, a zeneszerző előadásmódra vonatkozó jelzése szerint elragadtatással, mert a szöveg Isten erejéről, szent cselekedeteiről, végtelen hatalmáról szól, melyet minden nép és mi magunk is megtapasztalunk életünkben.

Világos megfogalmazású, könnyen érthető zenei anyagot komponált Ádám Jenő. A feldolgozott dallamokat a több száz éves egyházzenei örökség legjavából válogatta. Jól ismerte ezt az anyagot, hisz részt vett az 1948-ban Budapesten kiadott református énekeskönyv szerkesztési munkájában. Zenepedagógusként felmérte azt is, hogy a különböző felkészültségű egyházi kórusok milyen nehézségű zeneművet képesek előadni, és ehhez alkalmazkodott. Bár zeneszerzői képességei elhivatottá tették nagyszabású művek alkotására, ő mégis a pedagógia területén hasznosította leginkább tudását. Kodály tanítványként látszólag a mester árnyékában dolgozott, karvezetőként és zeneszerzőként is megállta helyét. Tevékenységével sokak zenei műveltségét alapozta meg. Munkája időtállóan bizonyult.